

Landschappelijk booronderzoek
Schoten – Eksterdreef

Koen Hebinck

Zuidnederlandse Archeologische Notities

482

Amsterdam 2017
VUhs archeologie

De serie *Zuidnederlandse Archeologische Notities* is een uitgave van VUHbs archeologie, Amsterdam

COLOFON

Opdrachtgever: Aquafin
Project: Schoten - Eksterdreef (23.126)
Uitvoerder: VUHbs archeologie (OE/ERK/Archeoloog/2015/00004)
Plaats documentatie: VUHbs archeologie
Projectcode: 2017H154
Erkend archeoloog: Martijn Bink (OE/ERK/Archeoloog/2015/00005)

Coördinaten: west: 159.485 / 217.370
noord: 159.536 / 217.420
oost: 159.574 / 217.377
zuid: 159.412 / 217.230

Provincie, gemeente: Antwerpen, Schoten

Uitvoering: 28 juli 2017
Auteur: drs. K.A. Hebinck
Illustraties: drs. K.A. Hebinck

ISBN: 978-90-8614-449-5

Relevante thesauri termen:
landschappelijk booronderzoek

©VUHbs archeologie, Amsterdam, augustus 2017
De Boelelaan 1105
1081 HV Amsterdam

INHOUD

I	INLEIDING (BESCHRIJVEND GEDEELTE)	4
	1.1 Kader en motivatie	4
	1.2 Plangebied en geplande werkzaamheden	5
	1.3 Archeologische voorkennis	5
	1.4 Doelstelling van het onderzoek	7
	1.5 Methode	7
2	ONDERZOEK (ASSESSMENT)	8
	2.1 Methode en technieken	8
	2.2 Resultaten	9
	2.2.1 Bodemopbouw	9
	2.2.2 Landschappelijke en archeologische betekenis	10
	2.3 Conclusie en advies	10
	2.4 Beantwoording onderzoeksvragen	11
	2.5 Potentieel op kennisvermeerdering	11
	2.6 Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek	11
	2.7 Samenvatting gericht op een niet-gespecialiseerd publiek	12
3	LITERATUUR	I 2
4	FIGURENLIJST	I 2

BIJLAGEN

- 1 Overzicht van archeologische perioden
- 2 Boorlijst projectcode 2017H154
- 3 Boorstaten projectcode 2017H154
- 4 Fotolijst projectcode 2017H154
- 5 Dagrapport 2017H154 28-7-2017

I INLEIDING (BESCHRIJVEND GEDEELTE)

I.1 KADER EN MOTIVATIE

In opdracht van waterzuiveringsbedrijf Aquafin heeft VUHbs archeologie een landschappelijk booronderzoek uitgevoerd voor een deel van het perceel B247m aan de Eksterdreef in Schoten (fig. 1.1. en 1.2). Dit terrein maakt onderdeel uit van het project Afkoppeling RWA Bloemendaal-DWA Jozef Jennesstraat (23.126) en zal in gebruik genomen worden voor grondverbetering. Tevens zal er een tijdelijke toegangsweg worden aangelegd. Door deze werken zullen de bodem en eventueel aanwezige archeologische resten worden verstoord.

Het onroerend erfgoed decreet van 12 juli 2013, artikel 5.4.1 stelt dat bij de aanvraag van een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen met ingreep in de bodem in een plangebied dat niet gelegen is in een archeologische zone, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones of in een beschermde archeologische site, een archeologienota wordt toegevoegd wanneer de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt. De oppervlakte van het terrein voor grondverbetering bedraagt 4.200 m² en de toegangsweg nog eens ca. 800 m². Hiermee worden de genoemde criteria overschreden. Het plangebied is niet gelegen in een zone waarin geen archeologische erfgoed meer te verwachten valt.



Fig. 1.1. Schoten - Eksterdreef (23.126). Locatie van het plangebied op de topografische kaart. In inzet de locatie van Schoten in Vlaanderen.

A Plangebied

I.2 PLANGEBIED EN GEPLANDE WERKZAAMHEDEN

Het plangebied is gelegen in het bosgebied ten noorden van Schoten (fig. 1.1). Het betreft een onbebouwd terrein ten noorden van de Eksterdreef dat in gebruik is als grasland. De kadastrale gegevens zijn opgenomen in tabel 1.1 en figuur 1.2

Kadastrale gegevens

Gemeente Schoten
Afdeling 2, Sectie B
Perceelnummer 247M (deel)

Tabel 1.1. Schoten - Eksterdreef (23.126). Kadastrale gegevens.

Aan de Eksterdreef zal een terrein voor grondverbetering worden ingericht met een oppervlakte van 4200 m². In deze zone zal de teelaarde verwijderd worden (diepte: ca. 30 à 40 cm). Daarna wordt geotextiel aangebracht. Het volledige pakket teelaarde wordt opzij gezet. Het terrein zal gebruikt worden voor het tijdelijk stockeren van gronden die uit de rioleringswerken voortvloeien. Vanaf de Eksterdreef zal een verbindingsweg naar dit terrein worden aangelegd met een lengte van ca. 150 meter en een oppervlakte van ca. 800 m². Het gebruik van deze zone als toegangsweg zal de top van de bodem ook verstoren.

Voor een uitgebreide beschrijving en tekeningen van de werkzaamheden voor het gehele project 23.126 wordt verwezen naar het bureauonderzoek.¹

I.3 ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Het onderzoeksgebied aan de Eksterdreef is onderdeel van het project 23.126: Afkoppeling RWA Bloemendaal-DWA Jozef Jennesstraat. Hiervoor is in januari 2017 een bureauonderzoek uitgevoerd.² Uit dit bureauonderzoek is gebleken dat de ondergrond van het perceel aan de Eksterdreef wordt gevormd door de vroeg-pleistocene getijdenafzettingen die zijn afgedekt door eolische afzettingen uit het Weichselien behorende tot de Formatie van Gent. In deze afzettingen is een natte zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont (Zeg) gevormd. Verder komen in de directe omgeving vooral matig droge tot matig natte zandbodems met duidelijke ijzer en/of humus B horizont (Zcg en Zdg) voor. Dit geeft aan dat het terrein voor grondverbetering in een relatief nat deel van het landschap ligt.

Het plangebied zelf maakt geen deel uit van een CAI-locatie. In de directe nabijheid van het plangebied zijn wel meerdere meldingen bekend, voornamelijk van hoeves, lusthoven een kapel en een klooster uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Het terrein aan de Eksterdreef staat op de Ferrariskaart geheel als bos aangegeven, dat systematisch door paden wordt doorsneden. Op de Popp-kaart, de Vandermaelenkaart en de Atlas der Buurtwegen zijn geen specificaties voor dit terrein aangegeven, maar het lijkt erop dat de parkachtige omgeving uit de 18de eeuw in de eeuwen daarna omgevormd wordt tot agrarisch (gras)land.

Het terrein aan de Eksterdreef heeft potentie op archeologische kennisvermeerdering voor alle periodes. De eventueel aanwezige archeologische waarden worden hier bedreigd door de geplande werkzaamheden (impact). Verder onderzoek wordt dan ook nodig geacht, in eerste instantie in de vorm van een landschappelijk booronderzoek. Hieruit zal moeten blijken wat de beste vervolgstراتيجية is (archeologische boringen, proefsleuven of geen vervolg).

¹ Pape/Hebinck 2017.

² Pape/Hebinck 2017.

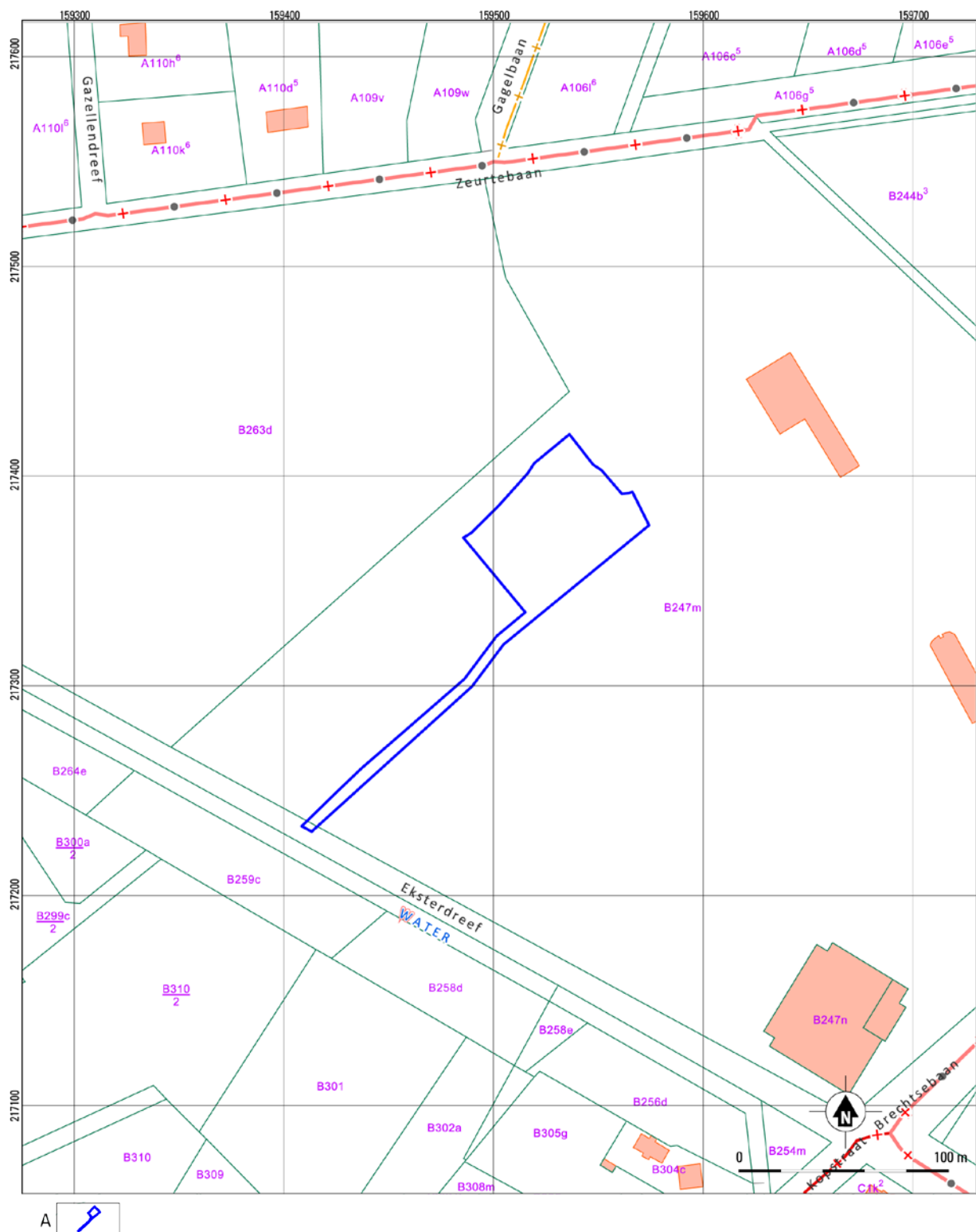


Fig. 1.2. Schoten - Eksterdreef (23.126). Het onderzoeksgebied op de kadasterkaart.

I.4 DOEL EN VRAAGSTELLING VAN HET ONDERZOEK

Om de archeologische verwachting uit het bureauonderzoek te toetsen en met veldwaarnemingen te completeren, is onderzoek uitgevoerd om de bodemopbouw van het plangebied in kaart te brengen.

De doelstellingen van dit onderzoek zijn:

- de kartering van de aard, topografie, morfologie en conservering van het onderliggende pleistocene substraat, met inbegrip van de aanwezigheid van paleobodems;
- de reconstructie van de sedimentaire en geomorfologische opbouw van de afdekkende Laatglaciale en Holocene sedimenten;
- een reconstructie van de geomorfologische / sedimentaire ontwikkeling van het studiegebied.

De vraagstellingen die centraal staan in dit onderzoek zijn:

- hoe is de bodemopbouw? In hoeverre is er sprake van een intacte bodemopbouw?
- is er een potentieel voor steentijdvindplaatsen? Op welk niveau bevinden deze zich en worden ze bedreigd door geplande werkzaamheden?
- is er een potentieel voor sporensites? Op welk niveau kunnen deze zich bevinden en worden ze bedreigd door de geplande werkzaamheden?
- is een vervolgonderzoek zinvol/noodzakelijk? En zo ja, in welke vorm?

I.5 METHODE

De ideale methode om meer inzicht te krijgen in de actuele bodemopbouw binnen het plangebied is een landschappelijk booronderzoek. Deze methode is niet overdreven schadelijk en relatief snel uit te voeren (kosten-baten). Voorts is het zinvol aangezien dit informatie oplevert over de actuele bewaringstoestand van de bodem en daarmee de actuele archeologische verwachting.

Op basis van de resultaten kan inzicht verkregen worden in de kans op aanwezigheid van steentijd artefactensites of sporensites uit latere perioden en kan uitspraak gedaan worden over welke zones in aanmerking komen voor vervolgonderzoek en welke niet.

2 ONDERZOEK (ASSESSMENT)

2.1 METHODEN EN TECHNIEKEN

Voor het landschappelijk booronderzoek zijn vijftien boringen gezet. De boringen zijn zoveel mogelijk geplaatst in een verspringend driehoeksgrid van 25 meter. Ter plaatse van de toegangsweg zijn de boringen gezet in één raai met een afstand van 25 meter tussen de boringen. De ligging van de boringen is weergegeven in figuur 2.1. De positie van de boringen is ingemeten met behulp van GPS. Voor het boren is gebruik gemaakt van een edelmanboor met een diameter van 7 cm. De boringen zijn doorgezet tot minimaal 25 cm in de onverstoorde afzettingen (C-horizont), tot een diepte van 100 tot 170 cm –mv. De boringen zijn beschreven op basis van kleur, lithologie, bodemhorizonten en overige bodemkundige kenmerken en in het veld doorzocht op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, natuursteen, verbrand leem en bot. Alle boorkernen zijn gefotografeerd. De beschrijving van de boorgegevens is digitaal vastgelegd met gebruikmaking van het *software* pakket Deborah2 v2.7b.³ De boorstaten zijn weergegeven in bijlage 3.

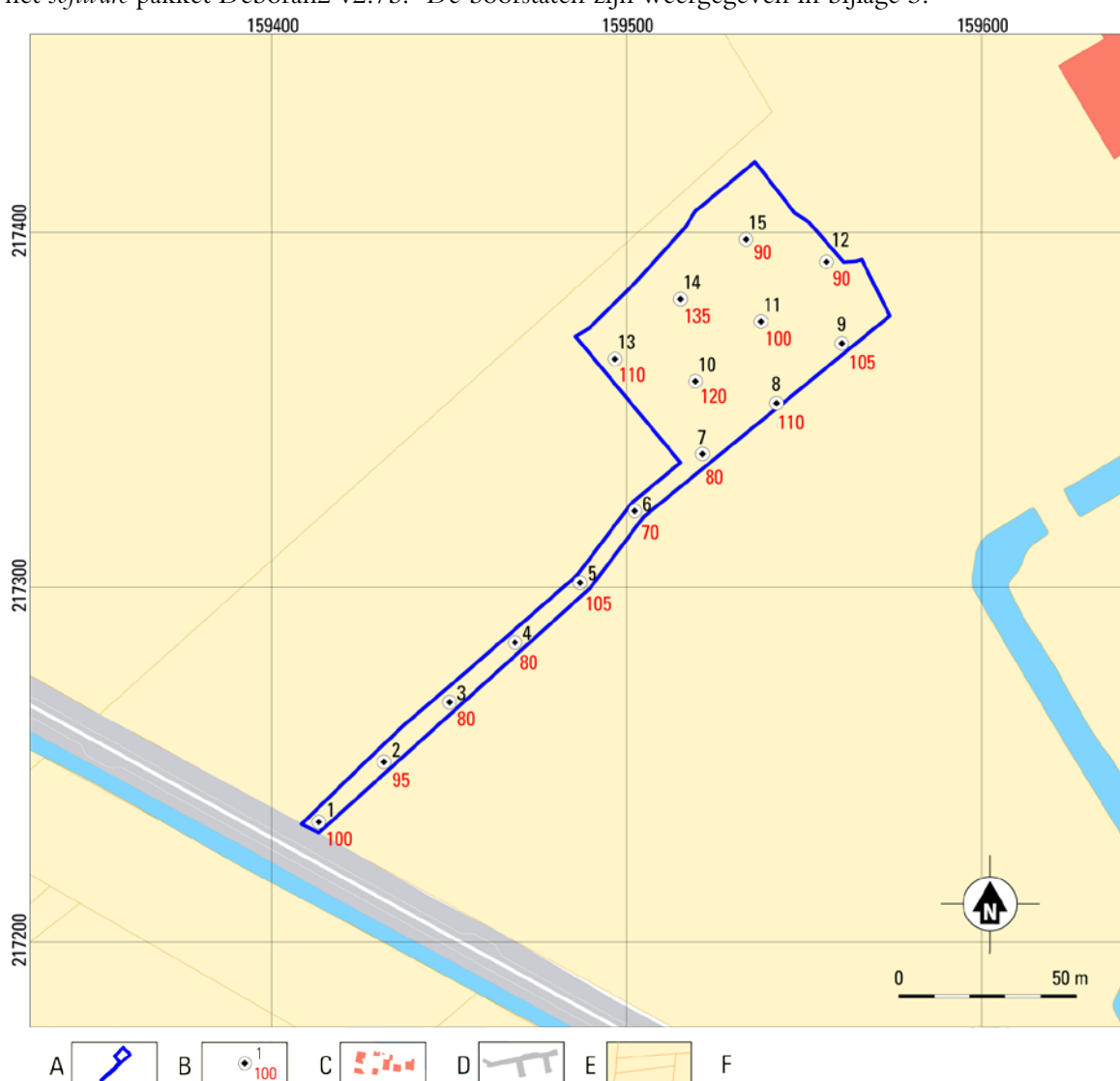


Fig. 2.1. Schoten - Eksterdreef (23.126). Boorpuntenkaart.

A. Grens onderzoeksgebied; B. Boring met volgnummer (zwart) en dikte van de geroerde bovenlaag in cm (rood);

C. Bebouwing; D. Wegen; E. Kadastrale perceelsgrenzen.

³ RAAP 2006.

2.2 RESULTATEN

2.2.1 BODEMOPBOUW

De bodem ter plaatse van de geplande toegangsweg (boring 1 t/m 6) bestaat aan de top uit een 70 tot 105 cm dik geroerd pakket dat vooral bestaat uit donkergrijsbruin, zwak humeus, fijn zand. In boring 1 is tussen 20 en 40 cm –mv een laag opgebracht geel zand aanwezig. De basis van dit geroerde pakket is veelal lichter en gevlekt (fig. 2.2). In boring 5 en 6 zijn aan de basis lichtgrijze en donkerbruine vlekken/brokken te zien. Dit zijn de restanten van een vergraven humuspodzolbodem.

In de boringen aan de oostelijke rand van het terrein dat in gebruik genomen zal worden voor het tijdelijk stockeren van gronden en vervolgens grondverbetering (boring 7-9 en 12) is de top van het bodemprofiel vergelijkbaar met de boringen ter plaatse van de toegangsweg. De geroerde bovengrond heeft hier een dikte van 80 tot 110 cm en bestaat ook uit donkergrijs tot donkergrijsbruin, zwak humeus zand met daaronder een lichtere, gevlekte laag. In de overige boringen op het terrein voor grondverbetering (boring 10, 11 13-15) heeft de geroerde bovengrond een iets andere opbouw. Hier is aan de tot een 45 tot 80 cm dikke laag opgebracht, matig fijn, grijs zand met schelpenfragmenten aanwezig (fig. 2.3).



Fig. 2.3. Schoten - Eksterdreef (23.126). Boring 13.



Fig. 2.2. Schoten - Eksterdreef (23.126). Boring 5.

Hieronder is nog een gevlekte, verstoorde laag aanwezig. De geroerde bovengrond heeft daarmee in dit deel van het plangebied een dikte die ligt tussen de 90 (boring 15) en 135 cm (boring 14).

Onder de geroerde bovengrond is in boring 7 nog een geelbruine laag aanwezig die naar onderen toe geleidelijk geler wordt (fig. 2.4). Dit betreft nog een restant van een ijzer-B-horizont (Bs-horizont). In de overige boringen gaan de geroerde bovenlagen met een scherpe grens abrupt over in de C-horizont die bestaat uit licht(grijs)groen tot donkergeel zand. Vooral ter plaatse van de toegangsweg in het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied is het zand onder de geroerde bovenlagen geler en zijn hierin ook roestvlekken te zien. In het noordelijke deel is dit grijzer en is al dicht onder de bovengrond groen(grijs) zand aanwezig.



Fig. 2.4. Schoten - Eksterdreef (23.126). Boring 7.

2.2.2 LANDSCHAPPELIJKE EN ARCHEOLOGISCHE BETEKENIS

Uit de boringen blijkt dat binnen het onderzoeksgebied sprake is van een 70 tot 135 cm dikke geroerde bovengrond. Dit pakket bestaat deels uit opgebrachte grond. Dit is vooral duidelijk het geval in het grootste deel van het terreindeel dat in gebruik genomen zal worden voor grondverbetering, waar een pakket scherp zand met schelpengruis aanwezig is. Dit zal dan ook een recent opgebracht pakket grond zijn. Echter, ook in het oosten van het terrein voor grondverbetering en ter plaatse van de geplande toegangsweg bestaat de geroerde bovengrond uit deels opgebrachte grond. Alleen in boring 2 is hierin een geringe hoeveelheid baksteen aangetroffen. Hierdoor kan geen goed beeld verkregen worden van de aard en ouderdom van dit pakket. Er is echter geen sprake van een plaggendeek en het betreft waarschijnlijk een pakket dat is ontstaan na de 18^{de} eeuw toen het gebied is omgevormd van bos naar agrarisch (gras)land.

Alleen in boring 7 is onder de geroerde bovengrond nog een restant van een ijzer-B-horizont waargenomen. In de overige boringen gaat de bovengrond direct over in de C-horizont. In boring 5 en 6 zijn nog wel de restanten van een vergraven humuspodzolbodem waargenomen. Hieruit is af te leiden dat waarschijnlijk in een groter deel van het onderzoeksgebied een dergelijk bodemtype aanwezig was, maar dat deze geheel is opgenomen in de geroerde bovenlagen. Dit betekent dat niet gesproken kan worden over een volledig intact natuurlijk bodemprofiel en dat daarmee de kans dat er nog archeologische resten uit de steentijden *in situ* aanwezig is, laag wordt geacht. De aanwezigheid van resten van sporensites uit de latere perioden kan niet geheel worden uitgesloten. Deze worden verwacht direct onder de geroerde bovenlaag verwacht. De grootste kans hierop is aanwezig rondom boring 7 en ook boring 5 en 6, waar de bodem iets minder diep verstoord is. In het zuidelijke en vooral noordelijke deel van het onderzoeksgebied lijkt het oorspronkelijke bodemprofiel verder afgetopt te zijn en zullen, voor zover aanwezig, alleen de diepere sporen nog bewaard gebleven zijn.

De natuurlijke afzettingen bestaan aan de top uit een laag goed gesorteerd, fijn zand. Dit zijn de eolische afzettingen uit het Laat-Glaciaal (de laatste fase van het Weichselien). De aanwezigheid van de (groen)grijze zanden direct onder bovenlagen in het noordelijke deel van het onderzoeksgebied in vergelijking met de gele zanden met roestvlekken in het zuidelijke deel, duidt op nattere omstandigheden in dit noordelijke deel. Hiermee zal het noorden van het onderzoeksgebied waarschijnlijk minder geschikt/aantrekkelijk geweest zijn voor bewoning ten opzichte van het zuidelijke deel.

2.3 CONCLUSIE EN ADVIES

Voor het plangebied is een landschappelijk booronderzoek uitgevoerd om een beter zicht te krijgen op de landschappelijke situatie en bodemopbouw ter plaatse en het op basis van het bureauonderzoek opgestelde verwachtingsmodel met veldwaarnemingen te completeren. Dit landschappelijk booronderzoek is uitgevoerd voor het deel van perceel B247m waar grondverbetering zal plaatsvinden en ter plaatse van de toegangsweg.

Uit het landschappelijk booronderzoek is gebleken dat het plangebied ligt op de eolische dekzanden uit het Weichselien, waarin waarschijnlijk binnen het gehele plangebied een humuspodzolbodem is gevormd. Het natuurlijke bodemprofiel is echter in belangrijke mate afgetopt en in slechts één boring (boring 7) is nog een restant van deze bodem aanwezig in de vorm van een ijzer-B-horizont. Hierdoor zullen binnen het plangebied geen artefactenvindplaatsen uit de Steentijd *in situ* aanwezig zijn. De aanwezigheid van resten van sporensites uit de periode vanaf het Neolithicum onder de geroerde bovenlagen kan echter niet uitgesloten worden. De grootste kans hierop is aanwezig ter plaatse van de toegangsweg en in het zuidelijke deel van het terrein voor grondverbetering door de relatief drogere omstandigheden. Echter ook in het noordelijke deel van het plangebied kan de aanwezigheid van archeologische sporen in de ondergrond niet geheel worden uitgesloten.

Een deel van het perceel B247m aan de Eksterdreef zal in gebruik genomen worden voor grondverbetering en het tijdelijk stockeren van gronden. Hiervoor zal de bodem tot een diepte van 30 à 40 cm worden verstoord. Tevens zal een tijdelijke toegangsweg worden aangelegd. De mogelijk aanwezige archeologische sporen en/of resten worden verwacht direct onder de geroerde bovengrond, vanaf een diepte van 70 à 135 centimeter onder het huidige maaiveld. Rekening houdend met een bufferzone van 30 cm betekent dit dat de geplande werken geen impact hebben op de mogelijk aanwezige archeologische sporen en/of resten. Hierdoor wordt vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht.

2.4 BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN

- *Hoe is de bodemopbouw? In hoeverre is er sprake van een intacte bodemopbouw?*

De bodem binnen het plangebied bestaat uit een 70 tot 135 cm dikke, geroerde en deels opgebracht bovengrond. De natuurlijke ondergrond wordt gevormd door de eolische afzettingen uit het Weichselien. In slechts één boring (boring 7) is nog een restant van een humuspodzolbodem aanwezig in de vorm van een ijzer-B-horizont. In de overige boringen gaat de bovengrond direct over in de C-horizont, waarbij in twee boringen nog wel de restanten van een vergraven podzolbodem in het vergraven pakket waarneembaar zijn. Hieruit blijkt dat het natuurlijke bodemprofiel waarschijnlijk is afgetopt en dat de top is opgenomen in de bovengrond.

- *Is er een potentieel voor steentijdvindplaatsen? Op welk niveau bevinden deze zich en worden ze bedreigd door geplande werkzaamheden?*

Doordat de top van het natuurlijke bodemprofiel is verdwenen en opgenomen in de recent verstoorde bovenlaag, worden binnen het plangebied geen resten van steentijdvindplaatsen *in situ* (meer) verwacht.

- *Is er een potentieel voor sporensites? Op welk niveau kunnen deze zich bevinden en worden ze bedreigd door de geplande werkzaamheden?*

Binnen het plangebied kunnen nog wel resten van sporensites aanwezig zijn. De mogelijk aanwezige resten en/of sporen kunnen direct onder de recent geroerde bovenlagen, in de top van de onverstoorde, natuurlijke afzettingen verwacht worden. Doordat de top van de onverstoorde afzettingen en daarmee de mogelijk aanwezige archeologische resten en/of sporen op een diepte van 70 tot 135 cm onder het huidige maaiveld aanwezig zijn en de geplande verstoringen een diepte hebben van 30 à 40 cm, worden de archeologische waarden, rekening houdend met een bufferzone van 30 cm, niet bedreigd door de voorgenomen werken.

- *Is een vervolgonderzoek zinvol/noodzakelijk? En zo ja, in welke vorm?*

Doordat de mogelijk aanwezige archeologische resten en/of sporen niet bedreigd worden door de voorgenomen werken, wordt vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht.

2.5 POTENTIEEL OP KENNISVERMEERDERING

Het landschappelijk booronderzoek heeft aangetoond dat in het plangebied geen potentieel aanwezig is op kennisvermeerdering met betrekking tot resten van steentijd artefactensites. Het gehele plangebied heeft nog wel een potentieel voor restanten van sporensites uit latere perioden. Doordat deze resten niet bedreigd worden door de voorgenomen werken, zal vervolgonderzoek niet noodzakelijk zijn.

2.6 SAMENVATTING

Een deel van perceel D247m aan de Eksterdreef te Schoten met een oppervlakte van ca. 4200 m² zal gebruikt worden voor het tijdelijk stockeren van gronden die uit de rioleringswerken voortvloeien en in gebruik genomen worden voor grondverbetering. Daarnaast zal vanaf de Eksterdreef over een lengte van ca. 150 m en een oppervlakte van 800 m² een toegangsweg worden aangelegd. In aanvulling op het bureauonderzoek is een landschappelijk booronderzoek uitgevoerd om de bodemopbouw en de verstoringen in kaart te brengen. Hieruit is gebleken dat sprake is van een 70 tot 135 cm dikke geroerde bovengrond en dat het natuurlijke bodemprofiel tot beperkte diepte is afgetopt. In slechts één boring is een restant van een ijzer-B-horizont aangetroffen. Dit betekent dat binnen het plangebied geen resten van artefactenvindplaatsen uit de Steentijd *in situ* verwacht worden. Onder de geroerde bovenlagen kunnen nog wel resten van sporensites uit de periode vanaf het Neolithicum verwacht worden. Doordat de geplande bodemverstoringen beperkt blijven tot een diepte van 30 à 40 cm, worden de mogelijk aanwezige archeologische resten en/of sporen niet bedreigd door de voorgenomen werken en wordt vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht.

3 L I T E R A T U U R

RAAP, 2007: *Deborah2*, v2.7, Amsterdam.

Pape, H/K.A. Hebinck, 2017: *Schoten – Afkoppeling RWA Bloemendaal-DWA Jozef Jennesstraat (23.126); Bureauonderzoek/Archeologienota*, Amsterdam (Zuidnederlandse Archeologische Notities 422).

4 F I G U R E N L I J S T

Figuur nummer	Type	Onderwerp	Aanmaakschaal	Aanmaakwijze	Datum
1.1	topografische kaart	ligging onderzoeksgebied	1:50.000	digitaal	10-8-2017
1.2	kadasterkaart	locatie onderzoeksgebied	1:2.500	digitaal	10-8-2017
2.1	boorpuntenkaart	ligging van boringen	1:2.000	digitaal	10-8-2017
2.2	foto	boorkern boring 5	-	digitaal	28-7-2017
2.3	foto	boorkern boring 13	-	digitaal	28-7-2017
2.4	foto	Boorkern boring 7	-	digitaal	28-7-2017

BIJLAGE I OVERZICHT VAN ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

begin	einde	periode
1789 na Chr. - heden		Nieuwste Tijd
1500 na Chr. - 1789 na Chr.		Nieuwe Tijd
1200 na Chr. - 1500 na Chr.		Late Middeleeuwen
900 na Chr. - 1200 na Chr.		Volle Middeleeuwen
430/450 na Chr. - 900 na Chr.		Vroege Middeleeuwen
275 na Chr. - 430/450 na Chr.		laat-Romeinse tijd
69 na Chr. - 275 na Chr.		midden-Romeinse tijd
57 voor Chr. - 69 na Chr.		vroeg-Romeinse tijd
250 voor Chr. -57 voor Chr.		Late IJzertijd
475/450 voor Chr. -250 voor Chr.		Midden IJzertijd
800 voor Chr. -475/450 voor Chr.		Vroege IJzertijd
1050 voor Chr.-800 voor Chr.		Late Bronstijd
1800/1750 voor Chr.-1050 voor Chr.		Midden Bronstijd
2000/2100 voor Chr.-1800/1750 voor Chr.		Vroege Bronstijd
5300 voor Chr. -2000 voor Chr.		Neolithicum
9500 voor Chr. -5300 voor Chr.		Mesolithicum
tot 9500 voor Chr.		Paleolithicum